

ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ ЯК РЕСУРС ДУХОВНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розкрито проблему духовно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Стрімкі зміни у розвитку освіти України зумовлені сучасними постійними змінами у суспільному просторі, що призводять до реформування дошкільної освіти. Основним напрямом процесу змін в освіті можна вважати оновлення програмного змісту підготовки дітей дошкільного віку. Проблема формування духовно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах морального зубожіння суспільства була і є однією з актуальних, а в умовах сьогодення вона набуває особливо гострого значення. Аби запобігти новим помилкам у вихованні національно свідомого покоління, нині необхідно зосередити увагу саме на національно-патріотичному та духовному вихованні дітей дошкільного віку.

У роботі зазначено, що головною метою духовно-патріотичного виховання на основі народних традицій є придбання молодим поколінням морального досвіду, спадкоємство духовного надбання українського народу, міжнародних і міжособистісних стосунків, досягнення культури, становлення демократа і гуманіста, самодостатнього громадянина-патріота України, який готовий до виконання конституційних і громадянських обов'язків, досягнення високої культури взаємин, до успадкування культурних і духовних надбань українського народу. Саме це впливає на зміцнення соціально-економічних, культурних і духовних основ розвитку українського суспільства і держави, єднання українського народу.

Основні завдання виховання дошкільнят у процесі духовно-патріотичного виховання – це придбання знань про моральні принципи, норми і правила громадської поведінки; виховання почуттів, потреб і стосунків; формування моральних ідеалів, переконань, стійких навичок і звичок поведінки.

Ключові слова: *духовно-патріотичне виховання, народні традиції, національна самосвідомість, моральна вихованість, культурні цінності, дошкільний вік, патріотизм.*

Аналіз світового досвіду вказує на те, що досягнення у сфері економіки держави і матеріальна стабільність громадян самі по собі не дають гарантій духовного та морального розвитку суспільства. Саме завдяки міцній духовно-моральній основі складається стійкий менталітет нації, який гарантує її історичну життєздатність. Нація, яка втратила свою духовно-моральну, національно-культурну ідентичність, виявляється беззахисною перед викликами історії.

Не викликає сумніву той факт, що розбудова незалежної держави пов'язана з формуванням громадянського суспільства, ключовою фігурою в якому має стати високоосвічена, культурна особистість, здатна усвідомлювати себе громадянином демократичної, правової країни зі своїми правами й обов'язками. Ідея виховання патріотизму та громадянства вже давно набула державного значення. Дошкільний вік, за твердженням педагогів і психологів, – кращий період для формування любові до малої батьківщини.

Велика кількість досліджень вказує на те, що саме в дошкільному віці закладаються базові основи індивіда, активізується процес становлення особистості та формування соціокультурного досвіду. Це зумовлене такими віковими характеристиками дошкільників, як: велика пізнавальна активність, вразливість, емоційна відкритість, копіювання, довірливість. Діти легко сприймають та засвоюють колядки, щедрівки, віншування, гаївки, веснянки, а також народні рухливі ігри, залюбки водять хороводи, грають у ігри з простим сюжетом, виконуючи різні ролі. Зростає емоційна чутливість, зацікавленість до розповідей дорослих про звичаї і традиції рідного краю, бажання наслідувати їх. У процесі жвавої участі у підготовці та організації народних свят діти можуть не лише наслідувати дорослого, а й виявляти елементарну творчість.

Сучасні зміни, що відбулися в країні останніми роками, та нові проблеми, що пов'язані з вихованням дітей, стали поштовхом для переосмислення сутності духовно-патріотичного виховання, його місця та ролі у суспільному житті. Саме проблема духовно-патріотичної акультурації потребує нової ідеології у навчальній та виховній діяльності для дітей дошкільного віку.

Актуальність зазначеної теми на соціально-педагогічному рівні визначається невідповідністю між суспільною потребою в збагаченні духовно-моральної сфери особистості дитини дошкільного віку, невідповідністю педагогічних працівників закладів дошкільної освіти та батьків до реалізації зазначеної потреби, адже найбільш поширеною помилкою є формальний підхід.

В Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей [6].

Нечітке формулювання завдань щодо ознайомлення дошкільників з українською культурою, їх поверхнева реалізація призводить до фрагментарних уявлень випускників дитячого садка про культуру свого народу. При цьому абсолютно не досить визначеними залишаються засоби і методи вирішення цих завдань.

На теоретико-науковому рівні важливість питання формування духовно-моральних основ особистості дитини дошкільного віку зумовлена тим, що проблема духовно-морального виховання перебуває у центрі наукових інтересів вітчизняних і зарубіжних учених. Дослідження, які присвячені формуванню духовно-патріотичних основ особистості дитини, не досить розроблені, але наявні роботи (А. Булатова, А. Виноградова, Р. Жуковська, С. Козлова, Т. Куликова, Б. Лихачова, В. Логінова, А. Міщенко, Т. Маркова, С. Миколаєва, В. Нечаєва, І. Підласого, В. Сластьоніна, В. Фокіна) переважно орієнтовані на моральне виховання і мало хто з них виділяє взаємозв'язок двох складників – патріотичності і духовності.

Педагогічний аспект взаємодії батьків вихованців і педагогів щодо формування духовно-моральних якостей особистості розглянуто в роботах Ш. Амонашвілі, Б. Лихачова, Т. Маркової А. Макаренко, С. Шацького, Н. Щуркової, де відображена необхідність визнання суб'єктного досвіду дитини і батька як основи особистісного зростання і розвитку дитини, визнання індивідуальності, самотності дитини, яка виступає як цінність освіти.

У дослідженнях Є. Бондаревської, С. Кульневич, В. Петровського, І. Якиманської підходи і система цінностей особистості розглядаються в цілісному освітньому процесі, в якому взаємодія сім'ї та освітнього закладу є середовищем, особливим простором для розвитку особистості вихованця.

У дошкільній педагогіці утвердилося положення про необхідність тісної взаємодії педагогів освітнього закладу із сім'ями вихованців, яке є необхідною умовою для забезпечення формування дитини і розвитку її особистості (Т. Антонова, А. Березина, Т. Даніліна, Т. Доронова, Є. Євдокімова, С. Козлова, В. Маралів, Л. Свірська та ін.).

Патріотичне виховання – це планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини. Духовність – осмислення особистістю гуманістичного сенсу цілей власного життя, людської життєдіяльності загалом. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчутти власну неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить.

Як зазначає видатний учений І. Бех, визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворювати почуття на конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини і держави. Адже патріот – це не той, хто говорить красиві слова про Україну, прикрашає дійсність, а той, хто бачить труднощі, помилки, невирішені проблеми, розуміє соціально-політичну ситуацію в країні і світі, проте не панікує, не носиться зі своїми егоїстичними претензіями, а готовий долати перешкоди, захищати свою Вітчизну. Патріот – це той, хто у сучасних умовах неправового поля сприяє розбудові демократичної соціальної держави правовими методами. Він не ототожнює Україну, державу з владою, а усвідомлює, що влада має бути лише механізмом, засобом здійснення волі народу. Любов до Батьківщини в українського патріота поєднується з вірою в неї, у її покликання, прекрасне майбутнє, що обов'язково відбудеться. Справжній патріот, керуючись подвигами героїв Небесної сотні, учасників АТО, волонтерів, вірить, що він впорається зі своїми історичними випробуваннями і вийде з них міцнішим і духовнішим. Але свідомий патріот бачить не лише духовну красу свого народу, а і його слабкості, помилки і недосконалість, розуміє, що в історії Вітчизни є й темні, важкі сторінки. Любити свій народ – не означає улещати його чи приховувати від нього слабкі сторони, а чесно і мужньо викривати їх і боротися з ними. У цьому полягає вияв громадянської мужності. Національна гордість не повинна вироджуватись у самозадоволення [1, с. 29–30].

Розвиток патріотизму у дітей дошкільного віку покликаний на відновлення територіальної цілісності держави, захисту національних інтересів своєї держави, духовне оздоровлення народу, формування українського громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію моральної та правової культури особистості, її громадянської свідомості, розвиток національної самосвідомості й базується на визнанні пріоритету прав і свобод людини.

У багатьох наукових роботах та публіцистичних статтях автори дотримуються думки, що патріотизм – це перш за все любов до батьківщини і діяльність на її користь. У зв'язку з цим виникає потреба вивчення, теоретичного обґрунтування можливості і необхідності розглядати інтеграцію традицій та інновацій як невичерпний ресурс саме духовно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Це питання спирається насамперед на такі документи, як «Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти» й «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності».

Патріотичне виховання передбачає залучення особистості до спеціально організованих соціальних обставин і відносин, що дають змогу засвоювати соціальний досвід і формувати індивідуальний спосіб його перетворення на процес розвитку, забезпечує процес організованої соціалізації, успішну життєдіяльність особистості та її повноцінну інтеграцію у соціумі.

Діти мають поступово усвідомлювати, що моральний аспект патріотизму полягає і в розвитку національної економіки (це нові робочі місця, заробітна плата працівникам, доходи бюджету, раціональне використання яких робить життя у рідній країні достойним), і в підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств, і в розвитку меценатства тощо. Щодо цього педагог може використати приклади з історії та із сучасного життя країни. Доцільним у патріотичному вихованні

дітей дошкільного віку є використання творів художньої літератури, в яких ідеться про історію і сьогодення України, життя дітей і дорослих.

Важливим напрямом патріотичного виховання є долучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння смислу життя, інтерес до родинних і народних традицій [1]. У державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») одним з основних принципів названа національна спрямованість освіти, що виявляється в органічному поєднанні національної історії та традицій, збереженні та збагаченні культури українського народу. Реалізація цього принципу пов'язана з утвердженням пріоритетів духовності, моралі, патріотизму [5].

Спіраючись на сутність, структуру і етапи духовно-патріотичного виховання, з огляду на вимоги соціально-економічного розвитку української держави, погляди педагогічної науки, досвід навчальних закладів, визначається зміст виховання. Регіональна програма «Українське дошкілля» містить чимало народознавчих відомостей у розділі «Рідний край». Так, уже на четвертому році життя діти знайомляться з будинками і спорудами, побудованими в національному стилі, з виробами народних умільців, з народними звичаями, святами, державними символами. Дітей старшого дошкільного віку знайомлять з історією України, радять дотримуватися давніх українських традицій [2].

Надаючи характеристику національній системі виховання в умовах формування державності в Україні, духовно-патріотичне виховання дитини повинне базуватися на спільній дієвості національної культури й освіти, в якій систему виховання розглядають як гарантовану умову державотворення й суспільного демократичного устрою, та бути ефективним засобом формування особистості. Розвиток демократичного суспільства повинен базуватися на любові до Батьківщини, національній ідеї, класичній культурі, бути спрямованим на формування творчої особистості, громадянина, патріота України.

Духовно-патріотичне виховання – комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів, яка націлена на молоде покоління та формування у дітей почуття вірності, патріотичної свідомості, любові до України, турботи про благо свого народу, готовності до виконання конституційного і громадянського обов'язку, захисту незалежності своєї країни, її цілісності, національних інтересів, сприяння становленню України як демократичної, правової, соціальної держави.

Такий напрям у вихованні дитини спрямований на формування моральної вихованості, що становить систему моральних переконань, знань, поглядів, умінь, навичок, норм. Завданням духовно-патріотичного виховання дітей можна визначити процес трансформації принципів, загальнолюдських моральних цінностей, які мають суспільне значення, регулюють взаємини, тим самим формують відповідні моральні якості та почуття поваги до Батьківщини.

У зв'язку з цим відзначимо, що О. Вишневський включав перелік специфічної групи вартостей, серед яких ми виділили моральні якості особистості, що покликані підвищити рівень моральної вихованості: доброту, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, любов, прощення, великодушність, мудрість, самовідповідальність, вірність, толерантність, гостинність, відкритість, мужність, героїзм, злагоду, рішучість, доброзичливість, правдомовність, оптимізм, поміркованість, лагідність, терплячість, старанність, ініціативність, працьовитість, самостійність, шляхетність.

Духовно-патріотичне виховання, як і будь-який напрям виховної роботи з дітьми дошкільного віку, передбачає використання системи прийомів, способів, операцій пізнання особливостей їхнього світовідчуття, мислення, поведінки і цілеспрямованого впливу на них [3]. Щодо цього дошкільна педагогіка має у своєму арсеналі універсальні та специфічні методи. Використовують їх залежно від конкретної педагогічної ситуації: віку, рівня розвитку дітей, особливостей соціуму, його стратифікаційних груп, у яких росте й виховується дитина, тощо. Навчально-виховний процес, що базується на патріотизмі, відбувається без психологічного тиску на дітей. Вони навіть не відчують, що їх виховують. Адже головною метою у процесі духовно-патріотичного виховання є ненав'язливе прищеплення любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності віддати життя за її свободу і незалежність. Як синтетична якість патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства. Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи дошкільного закладу заходів на основі традицій родинного виховання, етнопедагогіки та сучасних здобутків педагогіки.

Головним завданням патріотичного виховання дітей дошкільного віку є формування основ національної самосвідомості – відчуття належності до певної нації, яка виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи). Основою національної самосвідомості є національні почуття – комплекс емоцій, які фіксують суб'єктивне ставлення людей до своєї нації, її потреб і норм життя, а також до інших народів [4]. Важливо, щоб сформовані у ранньому дитинстві національні почуття, елементи національної свідомості мали духовну спрямованість.

У народі кажуть: добрий приклад – кращий за сто слів. Втілюючи цей мудрий педагогічний прийом у життя, педагогам необхідно запрошувати до дитсадка відомих людей, фахівців, чії справи гідні насліду-

вання та популяризації і можуть стати прикладом для малят. Діти бачать, що звичайні люди, які їх оточують, пишуть гарні вірші, випікають смачні хліби, керують складними машинами та механізмами, виборюють нагороди у спортивних змаганнях тощо. Тож і наші малюки, коли виростуть, стануть особистостями.

Використана література:

1. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ. 2014. 29 с.
2. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2017. 257 с.
3. Каплуновська О., Кичата І., Палець Ю. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина». Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.
4. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-тє вид. випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта (Україна XXI століття)» від 3 листопада 1993 р. № 896 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 576 (576-96-п) від 29.05.96) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.
6. Указ Президента «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

References:

1. Bekh I., Chorna K. (2014) Prohrama ukrainskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta studentiv [Program of Ukrainian patriotic education of children and students]. Kyiv. 29 s. [in Ukrainian]
2. Bilan O. (2017) Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschool child development program «Ukrainian preschool»]. Ternopil: Mandrivets. 257 s. [in Ukrainian]
3. Kaplunovska O., Kichata I., Palets Y. (2016) Chastkova prohrama natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku «Ukraina – moia Batkivshchyna» [Partial program of national-patriotic education of preschool children «Ukraine is my Motherland»]. Ternopil: Mandrivets. 72 s. [in Ukrainian]
4. Ponimanska T. (2015) Pidruchnyk doshkilnoi pedahohiky. 3-e vydannia, vypravlene [Preschool pedagogy textbook. 3rd edition, corrected]. Kyiv: Akademvidav. 448 s. [in Ukrainian]
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu» Osvita (Ukraina XXI stolittia) vid 3 lystopada 1993 r. No. 896 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the State National Program Education (Ukraine of the XXI century)» of November 3, 1993 No. 896]. (Zi zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovoiu Kabinetu Ministriv No. 576 (576-96-p) vid 29 travnia 1996 r.) [(With changes made in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers No. 576 (576-96-n) of May 29, 1996)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.
6. Ukaz Prezydenta «Pro stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia» vid 18 travnia 2019 r. No. 286/2019 [Presidential Decree «On the Strategy of National-Patriotic Education» of May 18, 2019 No. 286/2019]. URL: [dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text).

Kanarova O. V. Traditions and innovations as a resource of spiritual-patriotic education of children of preschool age

The article reveals the problem of spiritual and patriotic education of preschool children. Rapid changes in the development of education in Ukraine are due to modern constant changes in the public space, leading to the reform of preschool education. The main direction of the process of change in education can be considered updating the program content of training of preschool children. The problem of formation of spiritual and patriotic upbringing of preschool children in modern conditions of moral impoverishment of society was and is one of the most urgent, and in today's conditions, it becomes especially acute. In order to prevent new mistakes in the upbringing of the nationally conscious generation, today it is necessary to focus on the national-patriotic and spiritual upbringing of preschool children.

The paper notes that the main purpose of spiritual and patriotic education based on folk traditions is the acquisition of moral experience by the younger generation, the inheritance of the spiritual heritage of the Ukrainian people, interethnic and inter-personal relations, cultural achievement, becoming a democrat and humanist, self-sufficient citizen-patriot of Ukraine, fulfillment of constitutional and civil duties, achievement of high culture of relations, inheritance of cultural and spiritual heritage of the Ukrainian people. This is what influences the strengthening of the socio-economic, cultural and spiritual foundations of the development of Ukrainian society and the state, the unity of the Ukrainian people.

The main tasks of preschool education in the process of spiritual and patriotic education is the acquisition of knowledge about moral principles, norms and rules of social behaviour; education of feelings, needs and relationships; formation of moral ideals, beliefs, stable skills and habits of behaviour.

Key words: *spiritual and patriotic education, folk traditions, national self-consciousness, moral education, cultural values, preschool age, patriotism.*